

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК [378:305]:37.015.3

Калько І. В.

ГЕНДЕРНА ОСВІТА Й ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Становлення України як сучасної демократичної держави європейського типу супроводжується низкою проблем, пов'язаних із світоглядним, моральним, духовним потенціалом і кожною особистістю, і українського суспільства загалом. Своєю чергою, суспільні перетворення суттєво змінюють установлені способи життєдіяльності, суспільні норми та ідеологічні конструкції, що їх визначають.

Українська система освіти повинна обрати такий напрямок у формуванні світогляду майбутнього покоління, що ґрунтувався б на гуманістичних принципах. Серед бар'єрів, які потрібно подолати суспільству на шляху до демократичного майбутнього, є проблема формування гендерного паритету та гендерної політики в Україні. Освіта в цьому випадку – чи не найважливіший метод вирішення зазначеного вище завдання. У цьому контексті зауважимо, що суспільні зміни кінця ХХ – початку ХХІ ст. в Україні викликали необхідність перебудови системи освіти та її адаптації до нових реалій і вимог. Основою для виникнення гендерного підходу в освіті та вихованні стало нове соціальне знання (М. Фуко, І. Гофман, П. Бергер, Т. Лукман та ін.) і наукові розвідки теоретиків фемінізму, майже невідомі в Україні до недавнього часу (Дж. Скотт, Дж. Батлер, Ю. Кристева, Л. Іригарей та ін.).

На пострадянському просторі гендерній проблематиці в освіті приділяють увагу такі дослідники, як І. Кон, О. Ярьська-Смирнова, Л. Попова, Л. Штильова, І. Кльоцина, О. Чеснокова та ін. Доцільність гендерної освіти вивчають і доводять в наукових розвідках Т. Талько, Т. Дороніна, О. Луценко.

Проведений аналіз літератури дає підстави стверджувати, що існує необхідність у психолого-педагогічному вивченні ступеня дослідженості гендерної освіти й виховання студентської молоді. Актуальність досліджуваного явища зумовлена відсутністю конкретних наукових розробок із зазначеної проблеми. Згадані вище науковці розкривають лише деякі аспекти визначеного нами питання, висвітлюють проблему дослідження в межах своїх наукових розвідок.

Мета статті – на основі психолого-педагогічного аналізу визначити ступінь дослідження проблеми гендерної освіти й виховання студентської молоді.

Методологічне й теоретичне значення для нашого дослідження має психолого-педагогічний аналіз проблеми. Спробуємо систематизувати наявні з цієї проблематики матеріали, зробити їх аналіз та з'ясувати рівень дослідженості педагогічних аспектів гендерних питань студентської молоді.

Серед розвідок, які хоча б частково присвячені вивченню цієї проблеми, нашим завданням відповідає низка праць. Систематизуємо літературні

джерела за змістом та виділимо питання, які порушували науковці під час вивчення гендерної освіти й виховання студентської молоді.

Тривалий час синонімом терміна „гендер” було поняття „стать”. Російський соціолог І. Кон вважає, що до середини ХХ ст. статеву належність індивіда вважали визначеним біологічним фактом, з якого автоматично виводили всі тілесні, соціальні й психологічні відмінності між чоловіками й жінками. Він пише: „Сучасна наука розрізняє біологічну репродуктивну стать – статус індивіда як самця чи самки – і соціальну стать як сукупність соціокультурних і поведінкових характеристик і ролей, що визначають особистий, соціальний і правовий статус чоловіка чи жінки в певному суспільстві” [1].

Останнім часом у науці доволі чітко розмежовують біологічні і соціокультурні аспекти відмінностей чоловічого і жіночого, пов’язуючи їх з поняттями статі й гендеру. Згодом поняття „гендер” почало означати соціо-статеві характеристики статі, на відміну від власне біологічних (генетико-морфологічних, анатомічних, фізіологічних), із властивими їй характеристиками способу життя, поведінки, намірів і прагнень тощо. Гендер стосується не тільки чоловіків і жінок як окремих індивідів, а й характеризує відносини між ними як соціально-демографічними групами, гендерні відносини загалом – те, як реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, дівчаток та хлопчиків, як вони соціально вибудовуються.

Термін „гендер” та пов’язана з ним проблематика сьогодні набули значного поширення й розвитку. На думку Л. Штильової, сутність поняття „гендер” полягає передусім в ідеї соціального моделювання чи конструювання статі (на відміну від біологічної статі, яка задається генетично). Соціальна стать конструюється соціальною практикою. Суспільство формує систему норм поведінки, що ставить виконання певних ролей у залежність від біологічної статі індивіда. Так, виникає чіткий ряд уявлень про те, що є „чоловіче” і що є „жіноче” в конкретному суспільстві. Невідповідність статі і гендеру – поширена причина важких невротичних станів [2, с. 84 – 92].

У цьому контексті цікавою є думка члена наукової ради проекту „Російські літні школи з гендерних досліджень” Московського державного педагогічного університету Л. Попової. Вона трактує гендер як фундаментальний вимір соціальних відносин, укорінений у культурі, у якому є елементи усталеності та мінливості. Саме тому поняття „гендер” має більше описовий, а не пояснювальний характер, воно непостійне, історично й культурно змінюється. Аналогічно, те, що вкладається в зміст висловлювання „бути чоловіком” або „бути жінкою”, змінюється від покоління до покоління, різне для різних етнічних, расових, релігійних груп, так само як і для різних соціальних верств [3, с. 13].

Отже, нами встановлено, що сьогодні термін „гендер” почали застосовувати для опису всіх перетворень у суспільстві та державі. Усе більшого розголосу, поширення й у науковому вжитку, й у політико-правовому аналізі проблем рівності статей набуває поняття гендеру в Україні. Унаслідок проведеного нами теоретичного аналізу психолого-педагогічних наукових праць щодо визначення поняття „гендер” можна констатувати, що розробку поняття „гендер” активно почали здійснювати саме в нових соціокультурних умовах розвитку українського суспільства.

Зауважимо, що існують дослідження з вивчення гендерних теорій, які розкривають питання, пов’язані з проблемою нашої наукової розвідки. Зазначені літературні джерела можна виділити в окрему групу. Як підкреслює ви-

датна українська гендерна експертка та дослідниця Т. Мельник, на відміну від Заходу, розробка теорії гендера в Україні акцентувала увагу не на проблемах жінок, а на гендерних відносинах жінок і чоловіків у суспільстві [4, с. 16 – 51].

Різноманітність підходів до проблеми гендера, а також наявність низки теорій самі собою є свідченням ступеня розвиненості й теоретичної глибини проблеми. Погодимось з українським дослідником, автором праць з проблем гендерної педагогіки В. Кравець, що гендерні теорії ґрунтуються на тому, щоб інтереси й досвід жінок, так само як і чоловіків, стали обов'язковим критерієм під час розроблення загальних концепцій суспільного розвитку, їх утіленні в життя, виконанні програм у політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах, щоб жінки й чоловіки могли однаково цим скористатися [5, с. 68].

Аналізуючи наукову літературу із зазначеної вище проблеми, виділимо основні гендерні теорії, які лежать у межах нашого наукового дослідження:

- теорія статевого диморфізму, що розглядає жіночу стать як носія генетичної інформації, а чоловічу стать – як оболонку цього ядра (В. Геодакян);
- теорія гендерного відбору лідерів пояснює критерії, які висувуються до чоловічої та жіночої особи під час їх відбору (Дж. Боумен, С. Суттон);
- теорія гендерної схеми, яка припускає, що статева типізація є результатом навчання (С. Бем);
- теорія когнітивного розвитку, яка полягає в досягненні в пізньому підлітковому або дорослому віці наступного рівня морального розвитку: усвідомлення рівних прав людей, соціальної справедливості та демократії тощо (Л. Колберг);
- теорія соціального конструювання гендеру віддає перевагу суспільним структурам, які приводять до моделювання соціостатевих ролей (О. Вейнінгер).

Останнім часом гендерні дослідження стали невід'ємною частиною педагогічної науки. У цьому контексті вважаємо за доцільне звернутися до аналізу наявних основних освітніх парадигм з погляду гендерного компонента освіти. Уведення гендерного компонента в систему освіти України є одним із способів реалізації національної доктрини розвитку освіти: „Створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти” [6, с. 165].

Вагомий внесок у розробку концепції гендерного підходу в сучасній педагогічній освіті зробили І. Кльоцина (шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей, розробка для студентів практикуму з гендерної проблематики) [7]; В. Кравець (розробки науково-теоретичних засад гендерної педагогіки) [5]; Л. Булатова, І. Зверєва, О. Луценко (дослідження проблем інтеграції гендерного підходу в систему освіти України в цілому і, особливо, у систему вищої педагогічної освіти) [8 – 10] та ін.

Гендерна освіта й виховання в умовах розвитку сучасного суспільства на засадах гендерної рівності й демократії, розширення євроінтеграційного

простору – нагальна потреба часу, оскільки становить один із важливих компонентів соціалізації молодого покоління, забезпечення всієї повноти самореалізації хлопців і дівчат у різних сферах суспільного життя завдяки набуттю егалітарної свідомості й відповідних способів життєдіяльності. Поширення практики гендерного виховання у вітчизняній педагогіці ґрунтується на реалізації нового – гендерного – підходу в чинні елементи національних систем освіти, що зумовлено пріоритетом принципу гендерної рівності в соціальній і освітній політиці.

Здійснений аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє зробити кілька узагальнювальних висновків. Вивчення проблеми гендерної освіти й виховання студентської молоді дає можливість визначити, що вона є доволі багатогранною, оскільки містить складний понятійний апарат і об'єднує наукові дослідження щодо проблеми вивчення в історичному, соціологічному, психологічному, педагогічному та інших аспектах. Проаналізовані наукові розвідки можна класифікувати за трьома основними напрямками, які найбільше співвідносяться з темою нашої роботи. Перший напрям пов'язаний з визначенням необхідного понятійного апарату проблеми дослідження, а саме визначення поняття „гендер” (І. Кон, Л. Штильова, Л. Попова). Другий напрям аналізу – це література гендерної спрямованості, що висвітлює сутність гендеру в соціально-гуманітарних наукових теоріях (В. Геодакян, Дж. Боумен, С. Суттон, С. Бем, Л. Колберг, О. Вейнінгер). Третій напрям аналізу наукової літератури – це публікації, які розкривають сутність, зміст та організацію гендерної освіти й виховання студентської молоді (Л. Булатова, І. Зверєва, І. Кльочина, В. Кравець, О. Луценко).

Отже, психолого-педагогічний аналіз наукової літератури показав, що зазначена проблема привертала увагу науковців, але загалом огляд публікацій засвідчує недостатню вивченість питання. Науковці тією чи тією мірою зосереджували увагу й висвітлювали окремі аспекти гендерної освіти й виховання лише за зазначеними вище напрямками.

Аналіз наукової літератури дозволив усвідомити низку невирішених питань щодо проблеми дослідження та визначитися з тими, з'ясувати які ми маємо намір у подальшій роботі, зокрема – ґрунтовний аналіз сутності поняття „гендерна культура”.

Література

1. **Кон И. С.** Введение в сексологию / И. С. Кон. – М. : Олимп, ИНФРА-М, 1999. – 210 с.
2. **Штылева Л. В.** Почему учителю XXI века необходимо знать про „гендер” и обладать гендерным измерением в работе с детьми ? Внедрение гендерных курсов в систему среднего образования : метод. пособие / Л. В. Штылева. – Иваново, 2000. – 165 с.
3. **Попова Л. В.** Гендерные аспекты самореализации личности : учеб. пособие / Л. В. Попова. – М. : Прометей, 1996. – С. 13, 58 – 67.
4. **Мельник Т. М.** Доповідь : Гендерна експертиза українського законодавства: важливість і необхідність проведення / Т. М. Мельник // Рівність жінок і чоловіків в Україні. Правові аспекти : матеріали міжнар. наук.- практ. конф. (К., 20 – 21 лист. 2000 р.). – К. : Логос, 2001. – С. 16 – 51.
5. **Кравець В. П.** Гендерна педагогіка : навч. посіб. / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.

6. Нормативно-методичні основи гендерних перетворень – К. : Логос, 2005. – С. 160 – 165.

7. Клєцина И. С. Гендерная социализация : учеб. пособие / И. С. Клєцина. – СПб : Питер, 1998. – 233 с.

8. Булатова Л. О. Гендерна педагогіка : навч.-метод. посіб. – Суми : СДПУ, 2001. – 68 с.

9. Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми і молоддю в Україні : теорія і практика : монографія / І. Д. Зверєва. – К. : Правда Ярославічів, 1998. – 333 с.

10. Луценко О. А. Гендерна освіта й педагогіка / О. А. Луценко // Основи теорії гендеру : навч. посіб. – К. : К. І. С., 2004. – 210 с.

* * *

Калько І. В. Гендерна освіта й виховання студентської молоді як психолого-педагогічна проблема

У статті здійснено психолого-педагогічний аналіз наукової літератури з проблеми гендерної освіти й виховання студентської молоді, виявлено три основні напрямки, за якими можна її класифікувати. Доведено недостатню вивченість і необхідність проведення ґрунтовного дослідження питання гендерної освіти й виховання студентської молоді.

Ключові слова: гендер, гендерна освіта й виховання, студентська молодь.

Калько И. В. Гендерное образование и воспитание студенческой молодежи как психолого-педагогическая проблема

В статье осуществлен психолого-педагогический анализ научной литературы по проблеме гендерного образования и воспитания студенческой молодежи, выявлены три основных направления, за которыми можно ее классифицировать. Доказано недостаточную изученность и необходимость проведения основательного исследования вопроса гендерного образования и воспитания студенческой молодежи.

Ключевые слова: гендер, гендерное образование и воспитание, студенческая молодежь.

Kaliko I. V. Gender education and upbringing of student youth as the psychological-pedagogical problem

The article presents the psychological – pedagogical analysis of scientific literature about gender education and upbringing of student youth, identified three main directions in which it is possible to classify it. It is proved that gender education and upbringing student youth not enough studied and there is need for a thorough research this question.

Key words: gender, gender education and upbringing, student youth.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2012 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.